

**ГАБРОВСКАТА ТЕКСТИЛНА ПРОМИШЛЕННОСТ
СЛЕД НАЦИОНАЛИЗАЦИЯТА – ОКРУПНЯВАНЕ,
СТРУКТУРИРАНЕ И ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ (1947 – 1989)**

Иван ПОСТОМПИРОВ

Abstract: *This article aims to present the development of Gabrovo textile enterprises after the nationalization of private industry on 23 Dec. 1947. This is done in socialist conditions, conducted economy in Soviet style, which remained until the fall of the totalitarian regime in 1989. After introducing the command and control system all industries are managed centrally, in a hierarchical order. That does not leave almost no possibility for an initiative of businessmen, lack of a competitive environment, enterprises are lagging behind technologically. The article presents the steps development of Gabrovo textile and institutions who manage it: merging and consolidating former private enterprises in the period 1947-1958, creation of the two textile plants in 1959 and the processes of their structuring and restructuring in the 1960s and 1970s, to the failure of the planned economy after 1989.*

Key words: *Gabrovo, textile, industry, nationalization, totalitarian regime, institutions*

JEL: N14, N94, O250, P25

Национализацията на **вълненотекстилните предприятия** в Габрово и околната заварва инсталирани около 44% от вретената и 30,3% от вълненотъкачните станове в страната, разпределени в 29 предприятия.

В памукотекстилният бранш са национализирани 63 предприятия, от които 4 памукопредачници. От тях само около 20 имат характер на индустриални предприятия. Останалите са по скоро занаятчийски, с незавършен производствен цикъл.

Непосредствено след национализацията, с постановление на министъра на индустрията и занаятите, Габрово става център на две големи обединения: Държавно индустриално обединение „Вълнена индустрия“ (ДИОВИ) и Държавно индустриално обединение „Памучна индустрия“ (ДИОПИ)¹.

---

¹ ПМС №8 от 23 дек. 1947 г., ДВ бр. 27 от 4 февр. 1948 г.

Под разпореждане на ДИОВИ са 101 предприятия за щрайхгарно и камгарно предачество², тъкачество и апретура³, копринено тъкачество и филатура⁴, производство на вата и др. Освен габровските предприятия към обединението се числят предприятия от Троян, Трявна, Плевен, Търново и Червен бряг⁵.

Индустриално обединение „Памучна индустрия“ обхваща всички предприятия от Плевенска, Русенска и Варненска области, или общо 170 предприятия, разпределени в направленията: памукопредачество и тъкачество, памучен трикотаж, производство на чорапи, пасмантерия и шевни конци⁶. Другите две държавни обединения „Памучна индустрия“ са в София и Пловдив.

Определянето на Габрово за център на две големи държавни текстилни обединения в периода 1947-1949 г. е показател за традициите и степента на развитието на отрасъла в града.

Обединенията играят междинна роля и осигуряват връзката между предприятията и Министерството на индустрията. Те ръководят всестранно предприятията и уреждат финансирането, производственото планиране, снабдяването и пласмента, следят за качеството на продукцията, разпределят кадрите. В тях работят малкото добри специалисти инженери от Габрово и района. Със заповед №95 от 26 февр. 1949 г. на министъра на индустрията проф. Петко Кунин, от трите държавни индустриални обединения на памучната индустрия в страната са създадени две: Държавно индустриално обединение (ДИО) „Памучни предачници“ и Държавно индустриално обединение (ДИО) „Памучни тъкачници“ със седалище в София. Новите структури също не се оказват особено удачни и към края на годината, с ПМС №14 от 31 окт. 1949 г. двете обединения се сливат в едно ДИО „Памучна индустрия“ към Министерството на индустрията.⁷ С това състоянието на известна децентрализация в ръководството и организацията на

---

² При предене се произвеждат два основни вида прежди – щрайхгарни и камгарни. Щрайхгарните прежди се предат от по-нискокачествени влакнести материали и са по-дебели, със силно разрошена повърхност, по която стърчат краищата на влакната. Техните здравина, сук, еластичност и равномерност са са по-малки. Камгарните прежди са по-тънки, с гладка повърхност и равномерност. Изпридат се от по-качествени дълговлакнести материали. Тъканите, които се произвеждат от тях са съответно щрайхгарни и камгарни.

³ Апретура в широк смисъл е облагородяване на плат, прежда и други изделия с цел подобряване на външния им вид и експлоатационни качества.

⁴ Филатура (итал. ез.) – предене, производство на прежда, в случая - от коприна.

⁵ Държавен архив - Габрово, Ф. 310, оп. 1, а.е. 21, л. 10-11.

⁶ ДА - Габрово, Ф. 1188, оп. 1, а.е. 1, л. 60-61.

⁷ ДА-Габрово, Ф. 1188, оп. 1, а.е. 8, л. 3

памукотекстилният отрасъл приключва и цялото управление се съсредоточава в София.

Първата основна задача, която стои за разрешаване пред държавните обединения непосредствено след национализацията, е да се окрупнят предприятията и прегрупират мощностите за постигане на по-ефективно управление, планиране и контрол. Крайната цел е създаването на текстилни комбинати, в които да се съсредоточи цялото производство. Това не може да се осъществи веднага, тъй като преобладаващата част от предприятията са малки и нерентабилни при новите условия на държавен монопол върху собствеността.

В докладите и отчетите на обединенията състоянието на национализираните текстилни предприятия в региона е описано като плачевно. Те се намират в различни райони на града и извън него, отдалечени от жп гарата - основната им транспортна връзка с външния свят. Повечето от тях имат тесни и неподходящи работни помещения, машинният им парк е амортизиран, а една значителна част – спряна от движение. Има изоставане от развитието им - сградите и машините през последните години не са поддържани и обновявани. Заварените предприятия не са предназначени за такова интензивно производство, каквото искат да постигнат новите политически и стопански ръководители. Повечето от фабриките са комбинирани – бившите им собственици са се старали да постигнат затворен процес на производство и не са специализирани в определено направление.

За това разбира се има логично обяснение. По време на Втората световна война (1939-1945) и особено в периода 1942-1944 г. икономическите условия се влошават. Германските фирми спират изпълнението на поръчките за нови машини и съоръжения, доставката на суровини и материали е почти прекратена. След 9 септ. 1944 г. собствениците са изправени пред нови предизвикателства. Към липсата на суровини, материали и резервни части, се добавя постепенното налагане на контрол от страна на Българската работническа партия (БРП) (к) в по-големите фабрики под формата на работнически комитети и комисии, синдикални, партийни, ремсови и отечественофронтовски организации, които активно се намесват в управлението им. Предприятията са лишени от оборотни средства и декапитализирани чрез принудителното записване и изплащане на значителни вноски за т. нар. „Заем за свободата“ през 1945 г. В същото време, периодично са „приканвани“ да даряват средства за подпомагане на различни организации, ОФ партиите и др. при многобройните им начинания, включително и за предизборна борба. Повечето от индустриалците са подложени на преследване – първоначално по политически причини, заради подкрепата им за предишното управление и настоящата опозиция. През 1946 г. и след това мнозина са обвинени

по различни новоприети закони и въдворени в изправителни трудови лагери, често без съд и присъда. Наложени са им и значителни глоби. През 1947 г. всички членове на акционерни дружества са обложени допълнително със значителни суми – 30% от номиналната стойност на притежаваните от тях акции, съгласно Закона за еднократния данък. За да се провежда социална политика и да засили влиянието си сред работниците, БРП (к) принуждава по-големите текстилни дружества да строят нови работнически жилища – общежития. Когато не разполагат с достатъчно средства, Институтът за обществено осигуряване им отпуска заеми срещу ипотека на жилищни, фабрични и др. сгради и активи. Собствениците поемат издръжката на работническите столове и дори изплащат наградите на ударниците и първенците в социалистическото съревнование. По всички тези причини, след национализацията, при съставяне нарочните баланси, се оказва, че активите на много от дружествата са по-малки от пасивите им под формата на различни задължения към държавата, банки и др. кредитори. При тези условия през военния и следвоенния период, е трудно да се очаква наличието на проспериращи предприятия с просторни сгради и модерни машини (Postompirov & Gecheva, 2012, pp. 12-13).

Във вълнотекстилният подотрасъл окрупняването преминава през няколко етапа. Първият се осъществява до средата на 1948 г. Създават се 14 базисни предприятия, които получават активите на тези, които се ликвидират. При реорганизацията се използва само наличният машинен парк без доставка на нови машини и съоръжения. През този период, в началото на годината е извършено масово преименуване на удрените предприятия, като имената на бившите собственици са заменени с тези на партийни дейци.

Предвижда се, при провеждане на втория етап, централизацията да се доведе докрай, чрез създаване на едно обединено предприятие от комбинатски тип, в което да се включат всички вълнопредачни и тъкачни предприятия в града.

През първият етап на удряването се извършва мащабно разместване на машини и съоръжения между предприятията и между обединенията. Прехвърлени са машини от Габрово в Самоков, Сливен и др. градове, тъй като там не достигат. По време на реконструкцията само между предприятията в обединението са демонтирани, пренесени и монтирани 1352 машини, като основната част е разместена между габровските предприятия⁸. В новокомплектуваните 14 базисни предприятия остават да работят общо 2590 работници и служещи, освободени са около 250.

---

⁸ Държавен архив - Габрово, Ф. 310, оп. 1, а.е. 18, л. 5-12.

Едновременно с реконструкцията се започва работа по проучването и подготовката на втория етап – окрупняването на всички вълнотъкачни и предачни фабрики в Габрово в един голям вълнотекстилен комбинат, изнесен на нова производствена площадка в съседство с бившата фабрика на АД „Ив. Хаджибе-ров“, в северната част на града (т.н. Северна индустриална зона)⁹.

Според проектите в новия комбинат се предвижда уедряване на 13 вълне-нопредачни и тъкачни предприятия, което да стане на два етапа — през I и II петилетка.

За съжаление, не е направено нищо повече от проучванията и построяване-то на един жп мост и трасето към площадката. Както е известно, проф. Петко Кунин е сменен от поста министър на индустрията, а по-късно отстранен от всички постове и изключен от Българската комунистическа партия (БКП). Нас-тъпилите промени в ръководството на Министерството на индустрията довеждат до нови концепции и виждания в перспективата на вълнотекстилната про-мишленост в Габрово и строителството се преустановява за дълъг период.

Уедряването на вълнотекстилният бранш продължава през следващите го-дини - от 14 през 1948 г. вълнотекстилните предприятия в Габрово през 1949 г. стават 12, през 1953 г. – 7, а през 1955 г. остават 5.

Дори и след създаването на Вълнотекстилният комбинат в началото на 1959 г., старите предприятия запазили се като базисни след различните етапи на окрупняване, продължават да съществуват и действат като цехове на комбината, разпръснати из целия град.

При памукотекстилният подотрасъл в района на ДИОПИ – Габрово през 1948 г. са закрити около 65% от национализираните предприятия в памукотек-стилният бранш и са разместени около 35% от машините. Общия брой на пред-приятията е намален на 54, като за реорганизациите са изразходвани около 350 млн. лв.¹⁰ От април 1948 г. се пристъпва към уедряване на малките памукотъ-качници в Габрово, като машините и работниците им се прехвърлят към опреде-лените за базисни 8 предприятия. Като най-подходящи се оказват Държавно индустриално предприятие (ДИП) „Васил Коларов“ и „Балкан“, които са в съ-седство и със свободни площи за ново строителство и разширяване. На техните терени се разполагат по-късно корпусите на Държавния памукотекстилен ком-бинат (ДПТК). През 1950 г. е изградена нова тъкачна зала и корпус за админист-рацията. Там са преместени и монтирани станове от предприятията, които престават да съществуват. Предвижда се всички габровски памукопредачни

---

⁹ Държавен архив - Габрово, Ф. 310, оп. 1, а.е. 20, л. 2-3.

¹⁰ ДА-Габрово, Ф. 1188, оп. 1, а.е. 1, л. 63-64.

да се съберат в едно уедрено предприятие, за база, на което да послужи ДИП „Балкан”.

Към края на 1951 г. в Габрово остават общо шест памукотекстилни предприятия: три предачници и три със смесено производство: предачница с два тъкачни цеха, тъкачница и апретура и предачница и трикотаж.

През вторият етап на уедряването се извършва само административно сливане на останалите предприятия и строителство на нови производствени мощности, като се върви към концентриране на памукотекстилното производство в едно предприятие – комбинат. В края на 1955 г. ДИП „Васил Коларов” вече има 3 тъкачни цеха с общо 1316 стана, което го прави едно от най-големите памукотъкачни предприятия в страната. Към края на 1957 г. концентрацията на габровската памукотекстилна промишленост навлиза в заключителна фаза: останали са само три самостоятелни предприятия.

Съгласно директивите на VII конгрес на БКП от 1958 г. се предвижда още по-голяма концентрация на промишленото производство, свързана с усилената индустриализация на страната. На 1 ян. 1959 г. се създава Държавен памукотекстилен комбинат (ДПТК) „Васил Коларов” – Габрово. За разлика от вълнотекстилният при памукотекстилният бранш се постига по-висока концентрация на помалко производствени площадки. Основните производствени мощности и управлението на комбината са разположени на територията на двете бивши памукопредачници собственост на „Димитър Пенчев” АД и „Балкан” АД¹¹.

***

Първоначалният ентузиазъм, с който работниците смятат, че са поели ръководството на предприятията след национализацията, скоро е засенчен от редица трудности и несполуки. Новите административно-технически ръководства не познават основно работата, нямат необходимата теоретична и практическа подготовка. Ентузиазмът се оказва недостатъчен. Състоянието на предприятията във всяко отношение е окаяно. Машините са износени и разнебитени, липсват резервни части, материали, електроенергия, липсват и работници за попълване на смените. Всички тези недостатъци са сериозна пречка в работата на предприятията през разглеждания период.

Най-сериозна грижа на ръководствата години наред създава организацията на технологичния процес, поддръжката на машините и тяхното непрекъснато обновяване и усъвършенстване. По-съществено техническо обновление в габровската текстилна индустрия се осъществява едва през 60-те и 70-те години на

---

¹¹ ДА-Габрово, Ф. 726, оп. 1, а.е. 2, л. 15-17.

XX в. Отделни машини и съоръжения останали от бившите собственици продължават да се използват и през 80-те години. Преобладаващата част от сградите на старите фабрики – частично разширени и ремонтирани се използват до 90-те години. Те продължават да са съществена част от материална база на габровската текстилна промишленост.

Промяната на собствеността и окрупняването налагат промяна и в структурата на ръководството и управлението на предприятията. Повечето от директорите, извършили национализацията са неподходящи хора, без делови качества и скоро са подменени. Постепенно към управлението на предприятията се изграждат редица нови отдели - счетоводен, планов, снабдителен, пласментен, по труда и работната заплата, за кадрите и др. С разширяване на предприятията се увеличава и администрацията.

Въвежда се нова организация и в производството. То е обособено в цехове, отдели, смени и бригади, всяка от които се оглавява от среден и нисш ръководен състав – началници, майстори, бригадири и др. Те заместват надзорния апарат при старите собственици.

Целият процес на окрупняване, реорганизация и дейност на новите предприятия се наблюдава и ръководи от местното ръководство на БКП в Габрово. Постепенно работата във фабриките се интензифицира, увеличава се натоварването на работниците, налагат се различни инициативи: съревнование между бригадите и предприятията за предсрочно изпълнение на плановете, многомашинничество и др. по съветски модел. Почти всяка година в Габрово гостуват първенци от сродни предприятия в Съветския съюз, които споделят своя опит. Увеличава се полагането на извънреден и безвъзмезден труд по различни поводи. Постепенно набира скорост рационализаторското движение. Всички тези инициативи, почини, движения и др., трябва да компенсират липсата на нова техника, лошата организация на производствения процес, недостига на суровини и материали, резервни части, на квалифицирани специалисти и изпълнители. В предприятията се разгръща усилена пропаганда и агитация. Една от малкото модернизации през 50-те години е изграждането на заводски радиовъзли, които информират персонала за новите инициативи, призовават към преизпълнение на нормите, популяризират опита на ударниците първенци в труда и др. Подобна роля играят вестниците многотиражки, които се издават в някои от по-големите фабрики.

Партийните организации на БКП поемат в ръцете си политическото ръководство в предприятията и тушират всеки признак на недоволство или несъгласие с новите порядки сред работниците. В края на 40-те и началото на 50-те години царят дух на подозрителност и съмнение във всеки, всяка производствена

авария или просто несполука в производството и неизпълнение на плана се отчита като саботаж, води се разследване и се търсят виновници.

***

През този период се забелязват и някои положителни тенденции. Окрупняването на мощностите в отрасъла дава възможност да се създадат по-ефективни и модерни предприятия, които развиват своя потенциал на по-късен етап. Със създаването на двата текстилни комбината, в тях се концентрират всички налични производствени мощности в града. Постига се завършен цикъл на производството и специализация на отделните технологични процеси – от постъпване на суровината, през нейната преработка до продукт в завършен вид. Това дава възможност да се извърши модернизация на материалната база, която да отговаря на съвременните изисквания на текстилната техника. Според тогавашните схващания, „тя трябва да създава възможности за решаване на основните задачи на текстилното производство: да се съкратят отделните частични операции и да се намалят преходите (чрез събиране в един процес на повече операции или чрез отпадане на някои от тях), да се осигури непрекъснатостта на технологическия процес до възможната при днешните технико-икономически условия граница, да се отстрани до минимум ръчният труд“ (Spirkov & Vutov, 1961, p. 84).

За разрешаване на проблема с резервните части и оборудването на текстилните предприятия се създава Машиностроителен завод на базата на национализираните железарски и машинни предприятия и работилници в Габрово. Полагат се грижи за обучението и повишаване квалификацията на кадрите. Създава се текстилно училище, което по-късно прераства в техникум. Полагат се усилия за подобряване битовите условия на работниците – строят се общежития, уреждат се столове и заводски стопанства за снабдяване с продукти. Отделят се средства за културни и спортни занимания.

От 1948 до 1958 г. се извършват мащабни и необратими трансформации на текстилната индустрия в Габрово. През периода тя се развива екстензивно, разчитайки почти изцяло на ресурси създадени до национализацията. Това е в съзвучие с промените в страната – ликвидира се частната собственост и частната инициатива, създава се дирижирана икономика по съветски образец, като последица от политическото и икономическо обвързване на България.

През 60-те години на XX в. се извършва ново окрупняване на предприятия в текстилната индустрия.

С Постановление № 4 от 1 февр. 1965 г. се създава Обединено промишлено предприятие „Георги Генев“ – Габрово с базисно предприятие ДВТК „Георги Генев“ – Габрово и филиали ДИП „Ангел Кънчев“ – Трявна, ДИП „Болшевик“ –

Троян и ДИП „Васил Левски” – Велико Търново. През 1966 г. обединено предприятие се разпада и филиалите отново са самостоятелни предприятия.

От 1971 г. ВТК „Георги Генев” – Габрово е част от Държавно стопанско обединение (ДСО) „Текстил”, а от 1976 г. – поделение на Стопански комбинат (СК) „Витекс” – София. През 1987 г. се преобразува в Технологичен комбинат (ТК) „Георги Генев” – Габрово, поделение на Стопанско обединение (СО) „Витекс” – Габрово, а от 1989 г. е поделение на Държавна фирма (ДФ) „Витекс” – Габрово.

През подобна трансформация преминава и памукотекстилният подотрасъл в Габрово и региона.

Със същото Постановление № 4, но от 16 февр. 1965 г. се създава Обединено промишлено предприятие (ОПП) „Васил Коларов” – Габрово с базисно предприятие ДПТК „Васил Коларов” – Габрово, филиал ДИП „Васил Мавриков” – Велико Търново и клонове ДИП „Рекорд” – Горна Оряховица, ДИП „Петолъчка” – Севлиево и ДИП „Бачо Киро” – Дряново. През 1966 г. обединено предприятие се разпада, като базисното предприятие, филиала и клоновете се обособяват в самостоятелни предприятия към ДСО „Памукотекстилна промишленост”. От 1971 г. комбинатът се преименува на Памукотекстилен комбинат (ПТК) „Васил Коларов” – Габрово, поделение на ДСО „Текстил”, а от 1976 г. е поделение на СК „Памукотекс”. През 1978 г. към комбината като цех се включва ДИП „Бачо Киро” – Дряново. От 1987 г. се преобразува в Технологичен комбинат „Васил Коларов” – Габрово, поделение на СО „Памукотекс”, от 1989 г. е поделение на ДФ „Мак” – Габрово.

Всички тези промени не водят до подобряване състоянието на предприятията. Създават се трудно управляеми гиганти, които все повече изостават технологично и стават все по-неконкурентноспособни в променящата се среда през 80-те години на ХХ в.

Вместо заключение

При социализма, в условията на централизирана планова икономика, тотална държавна собственост и липса на реален пазар се оформят няколко проблема, които оказват съществено влияние върху развитието на всички промишлени отрасли. Елиминирана е самостоятелността на отделното предприятие и интересите на работещите в него. То работи по план, спуснат „от горе”, обновява се по волята на „висшестоящите инстанции”, цените на неговата продукция също се определят „от горе”, а не от реалната им себестойност, което го лишава от икономическа перспектива. Отделните предприятия при социализма не носят пълната отговорност за резултатите от своята дейност – нито за печалбите, нито

за загубите. Отговорността за тяхното развитие е в ръцете на висшестоящите инстанции, които обаче също не носят пряка материална и финансова отговорност (Kornai, 1996, pp. 252-254).

Основните инвестиции се насочват за развитие на тежката индустрия за сметка на леката, като тази тенденция се запазва с известни нюанси през целия период на социализма. Този модел определя и съдбата на габровската текстилна индустрия до 1989 г.

Крахът на социализма в края на 80-те години бележи и края на габровската текстилната промишленост в познатите до тогава мащаби. Към 1996–1997 г. бившият ВТК „Г. Генов“ – Габрово прекратява своята дейност и фактически изпада в несъстоятелност. Голяма част от активите му са разпродадени, друга са реституирани от наследниците на бившите собственици. Предприятието няма приемник, който да продължи неговата дейност и вълнотекстилното производство в Габрово престава да съществува. Голяма част от производствените сгради тънат в разруха, една малка част сменят предназначението си, а други изобщо не съществуват.

При памукотекстилното производство положението не е така трагично. През 1989 г. се създава Държавна фирма (ДФ) „МАК“ – Габрово, а от 1993 г., съгласно разпореждане на МС се преобразува в „МАК“ ЕАД – Габрово, с предмет на дейност производство и търговия в страната и чужбина на памучни и памучен тип прежди, тъкани и изделия от тях. През 1996 г. бившият памукотекстилен комбинат „В. Коларов“ е приватизиран под наименованието „МАК“ АД – Габрово. Впоследствие предприятието е преоборудвано и модернизирено с високопроизводителни машини, след което преминава основно към производство на платове със специално предназначение, за работно облекло и др. Цеховете на бившия комбинат, които са реституирани, последват съдбата на другите стари текстилни предприятия в града – тънат в разруха или вече не съществуват като сгради.

REFERENCES:

- Postompirov, I & Gecheva, K 2012, *Between two centuries: Generation and development of the cotton textile industry in Gabrovo 1912 – 2012: 100 years of Gabrovo cotton textiles*, Ex-press, Gabrovo. (in Bulgarian)
- Spirkov, P & Vutov, V 1961, *Basic guidelines in the development of the textile industry in PR Bulgaria*, Marin Drinov, Sofia. (in Bulgarian)
- Kornai, J 1996, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Marin Drinov, Sofia. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Ivan Postompirov – chief curator
Regional Historical Museum – Gabrovo,
10, Nikolaevska Str. 5300 Gabrovo
Tel.: (+ 359) 878 857416
E-mail: iv_postompirov@abv.bg